

Pray György és a jezsuita „rovásszkepticizmus”

Fehér Bence

Magyarságkutató Intézet

KIVONAT

A XVIII. században, Bél Mátyás után megélénkülő rovásíráskutatásban a jezsuita rend feltűnően kis szerepet vállalt. Kunics Ferenc *Dacica Siculia brevi compendio exhibita* c. művének adatai alig értelmezhetők. Timon Sámuel 1734-ben semmi konkrét adatot nem ismert, ezért szkeptikusan állt a kérdéshez. Gyakorlati rovásfelhasználásra példa Zakarjás János atya, akiről nem tudjuk, honnan szerezte ismereteit. Nem tisztán Bél Mátyás ábécéjén alapuló írástudását talán részben rendtársa, Vargyas István közvetítette, vagy ketten együtt tanulták ismeretlen személytől. Végül Pray György a piarista Desericzky Ince kutatásait bírálva tekinti át a rovásírásról való ismereteket, részben indokolatlan szkepszissel. A jezsuiták főleg a két rend vetélkedése és a kevés és ellentmondó tényanyag miatt nem koncentráltak arra, hogy történettudományos munkájuk e kérdésben is előrelépjen.

KULCSSZAVAK: rovásírás, jezsuiták, piaristák, kutatástörténet

A 18. sz. közepe – második fele két nagy korszak metszéspontja: az utolsó időszak, amikor még eleven kulturális hagyományként, de már tudósok elméleti szempontból is leírják és értelmezik a székely/magyar rovásírást,¹ másrészt pedig a jezsuita történetírás aranykora. Azt gondolhatnók, ennek az lesz a következménye, hogy a jezsuita írók különösen bőségesen fogják tárgyalni a rovásírást. A valóság egyáltalán nem ez!

¹ Ekkor már meglehetősen régóta folyó kutatási irány, első dokumentált példája Thelegdi János *Rudimentája* 1598-ból (kiadása: Thelegdi 2025), majd a XVII. századból említhető Komáromi Csipkés György (Komáromi 1655, 20–21.), Otrokócsi Főris Ferenc (Otrokócsi 1693, 320–322.) munkássága.

A rovásírás kutatásnak a 18. században, Bél Mátyás műve után² (amikor a protestáns történetírás lehetőségei nagyon beszűkülnek, hiszen már Bél Mátyás is kutatás helyett sokszor a vármegyei tiltással és a cenzúrával kellett hadakozzék), két jelentősebb vonulatát lehet felismerni: az egyik a ferences rendhez, a másik a kegyesrendhez kapcsolódik. A ferencesek mondhatni helyszínen vannak, hiszen kézenfekvő a lehetőségük egy döntően székelyföldi jelenség vizsgálatára, és valószínűleg az alapanyag ott van náluk, a szárhegyi kolostorban Kájoni János óta,³ nem csoda, ha erre alapul Kap János elveszett másolata,⁴ a csíksomlyóiak rejtélyes, ma már meg nem található feljegyzései,⁵ Blahó vagy Sánta atya jegyzetei.⁶ Ők azonban tudományos értelmezésbe nem fognak. Mellesleg, a század elején megteszi ezt Lakatos István,⁷ aki ugyan világi pap, de jó kapcsolatai a renddel régóta ismertek.⁸ Bizonyára fáradtságosabb kutatást igényelt megtalálni az adatokat a piaristáknak, akiknek a tradíciója a század közepétől folyamatos: Desericzky József Ince (aki rögtön az elején magasra teszi a lécezt, mert először ő publikál teljes szöveggel fennálló székelyföldi feliratot),⁹ Cetto Benedek,¹⁰ Hájos István Gáspár,¹¹ Simonchicz Ince (ő mellesleg begyűjtötte a ferences adatokat is),¹² és végül Révai Miklós.¹³

Ezzel szemben mi a helyzet a jezsuitáknál? Náluk meglepő módon éppen a legnagyobb tudósok nem foglalkoznak a kérdéssel. Eddigi tudomásunk szerint nem is említi pl. Katona István, Kaprinai István, Kazy Ferenc; röviden és lényegileg elutasítóan beszél róla Timon Sámuel¹⁴ és Pray György.¹⁵ Mintha tényleg valami rend-szintű szkepticizmus uralkodott volna el rajtuk...

Ez persze nem teljes hiány: van egy, azaz egyetlen jezsuita mű, amely még Desericzkyt megelőzve említi létező feliratot Csíkszentmihályról. (Desericzky 1753-ban jelentette meg a szerinte csíkszentmihályi feliratot.) Ez Kunics Ferenc 1731-ben megjelent *Dacica Siculia*

2 Bél 1718; magyar fordítása: in CMASE 674–732. (ford.: Tóth Gergely). A maga korában lényegében összefoglalta az elérhető irodalmat: Tubay 2015, 16–18., XVIII. századi hatásáról röviden: uo. 27–29.

3 Itt részben a Rudimenta Kájoni által készített 8 kéziratra (ld. Thelegdi 2025, 110–111.) és ábécéire (ld. Sebestyén 1915, 123–131.) gondolok, de elég általános feltételezés, hogy a Marsigli-féle rovásbot őrzési helye is Szárhegy volt (legutóbb a kérdésről ld. Papp 2023.).

4 Vö. Thelegdi 2025, 97.

5 Hájos ms. 1780, 19v, vö. Thelegdi 2025, 169–170.

6 CMASE 629–635.

7 Stephanus Lakatos: *Siculia accuratius quam hactenus delineata*, ms. 1702, 3r–4v. Vö. Lakatos István: *Siculia*. Ford. Pap Levente. Editura Vasiliana, Iași, 2017. Az ide vonatkozó szakaszok facsimiléje: CMASE 570–573.

8 Boga 1914, 5–9.

9 Desericzky 1753, 144–156.: a(z ő adatai szerint) csíkszentmihályi felirat közlése (vö. KMRE 200).

10 Cetto 1768, 38–39.

11 Hájos ms. 1780.

12 CMASE 126–127.

13 Révai 1806, I 127–128., Révai 1912, 58–68.

14 Timon 1754, additamentum 2.

15 Ld. később részletesebben.

brevi compendio exhibita c. kötete.¹⁶ (Most tekintsünk el attól a már több mint százéves vitától, valóban Kunics-e a mű szerzője, vagy egy másik szerzetes:¹⁷ a mű mindenképp a kolozsvári jezsuita nyomdában jelent meg, feltétlenül a rendhez kötendő.)

Kunics munkájával két fő baj van: 1) történeti műnek csak igen feltételesen mondható, sokkal inkább egy jelenkori és elnagyolt, erősen apologetikus szemléletű leírás a Székelyföldről, nagyon a határán a szakszerűségnek, semmiképp nem mérhető a két évtizeddel későbbi szerzőkhöz: sem a rovásírást közlő Desericzkyhez, sem az azt elutasító Timonhoz; 2) határozottan „szkítának” nevezi a szentmihályi írást, de leírása nem elég részletes ahhoz, hogy azt pontosan azonosítani lehessen. Egyáltalán melyik, a későbbiekben szentmihályinak (is) tekintett feliratról beszél? Ennyit mond: „Szentmiklós, Szépvíz hozzá csatlakozó szent hellyel, melyet pünkösdhétfőn nagy néptömeg látogat; ekkor az oláhok is, a legtávolabbi lakhelyeikről is kimozdulva, a szokásosnál inkább átadják magukat a kegyességnek. A szent hely felé fekszik egy forrás is sziklával, amelyről azt mondják, lópata nyoma van belenyomódva, amit a helyi lakosok mai napig mint csodát szemlélnek: úgy hírlik ugyanis, hogy Szent László, Magyarország királya a tatárok felett aratott annyi győzelem után itt pihent meg győzedelmes seregével, amely időben ezt a nevezetes nyomot a ló ütötte e sziklába, amelyen a szent ült. Szentmihály régi templommal, és feliratokkal, amelyeknek jegyei a régi szkítákra vezethetők vissza (mert nagyon különböznek a görög, török és más betűktől); ebből többen arra következtetnek, hogy Székelyföld már ezektől az első századoktól igazhitű volt.”¹⁸ Nem véletlenül idézem az egészet: Szentmiklóst leírva nem tud semmi rovásleírásról, Desericzky viszont Szentmiklóst nevezi meg a képtáblával is bemutatott rovásleírás helyszínéként. Abba a problémába, hogy lehetett-e a kettő azonos, nem mennék bele: Németh Gyula kutatásai óta¹⁹ legalábbis gyakoribb nézet, hogy ez téves helymegnevezés és ez is a szentmihályi feliratról szól,²⁰ végleges döntés azonban nincs.

16 Kunics 1731, 54–55.

17 Ld. Szinnyei VII, 486–487., CMASE 63.

18 *Szent Miklos, Szépvíz cum adnexa aede sacra, quae magna, feria secunda Pentecostes populi frequentia celebratur, quo tempore Valachi etiam e remotissimis exciti sedibus, pietati solito plus indulgent; aedem sacram excipit fons quidam cum Saxo, impressam equi ungulam referente, quod incolae tanquam prodigium hodiedum suspiciunt; ferunt enim Divum Ladislaum Ungariae Regem post tot de Tartaro reportatas victorias, hic cum victore suo exercitu consedis, quo tempore Saxum hoc, ab equo, cui sanctus hic insidebat, Nobili hoc vestigio incisum est, Szent Mihaly id est: S. Michaelis cum templo vetusto & inscriptionibus, quarum notae ad antiquos Scythas (multum enim a Graeco, Turcico, aliisque characteribus absunt) rejiciuntur, unde complures inferunt; Siculiam primis jam inde saeculis orthodoxam exitisse.* (Kunics 1731, 54–55.) A tanulmányban valamennyi latin idézet fordítása a szerzőtől.

19 Németh 1932.

20 Vö. CMASE 253. Ugyanakkor folyamatosan vannak kutatók, akik a Bardócz-kézirat bizonytalan adata alapján csíkszentmártoninak (!) tekintik, de erre gyakorlatilag nincs esély. A máig fennmaradó bizonytalanságról Szentmihály és Szentmiklós közt ld. Fehér 2022, 59–62.

A gyakorlati rovásfelhasználás sem teljesen idegen a jezsuitáktól: erre bizonyíték Zakarjás János²¹ misszionárius atya rovásbetűket titkosírásként használó levele 1756-ból. Ez viszonylag közismert adat,²² de önmagában nem bizonyít mást, mint hogy Zakarjás atya valahol megtanulta ezt az írásmódot a század első felében. Zakarjás János (1719–1772) 1739-től jezsuita, 1749-ben indul misszióba (onnan csak 1768-ban tér majd haza),²³ tehát 1749 előtt tanulta, nagy valószínűséggel 1741–49 közt a nagyszombati egyetemen.²⁴ Honnan ismerte az írást? Annyit tudunk, amennyit ő javasol: utána lehet nézni Bél Mátyás, Otrókocsi és Vargyas munkáiban.²⁵ Nos, mivel Otrókocsi nem ír le teljes ábécét, ő nem lehetett a forrás; Bél 1718-as tudományos értekezése annál inkább, s Bél egész munkásságát a jezsuita történetírás jól ismeri, tisztelettel szemléli, rendszerint nem is említve, hogy lutheránus volt: a mű és talán személy szerint a szerző is ismert lehetett Nagyszombatban. Viszont a betűtípus, amelyet Zakarjás atya használ, nem tiszta Bél-betű,²⁶ bár abba az íráscsaládba (ξ típus) tartozik.²⁷ Az A és Sz betűk alakja karakterisztikusan eltér, és néhány betűnek az alakja variábilis. Vagy Zakarjás nem közvetlenül a Bél-könyvből tanult írni, hanem közvetítő által (de akkor miért ezt idézi?), vagy – s ez a valószínűbb – Bélen kívül még egy más szerző rovásábécéjét is tanulta. És itt jön a képbe az általa említett titokzatos Vargyas.

Vásáry–Sándor–Benkő érvelése szerint „Vargyas” vsz. Vargyas István jezsuita atya (1717–1751),²⁸ akinek csak néhány műve ismert, mindenesetre a magyar nyelvészet iránt erősen érdeklődött (utolsó műve, az 1750-es *Phraseologia Wagneriana hungarico idiomate locupletata* alapján).²⁹ Ha ez így van, akkor van valaki, aki az 1740-es évek körül a jezsuita tudományosságban a rovásírás kutatójának mondható.

Ha azt kérdezzük, lehetséges-e, hogy Zakarjás Vargyas István által ismerte meg a rovásírást, a válasz technikailag feltétlenül igen, mivel 1742–47 közt mindketten a nagyszombati akadémián voltak, így nyilvánvalóan ismerték egymást. Vargyas feljebb járt tanulmányaiban, teológushallgató volt, míg Zakarjás alsóiskolai tanító,³⁰ de ez azt is jelenti, hogy Vargyas Zakarjást formálisan nem tanította, legfeljebb személyes ismeretség során ismer-

21 Neve a kortárs dokumentumokban Joannes Zacharias, saját névalírásában Zacarias alakban jelenik meg.

22 Vásáry 1974, 166., CMASE 615–620.

23 Rövid, de nem teljesen pontos életútját ld. Lukács 1987–88, III 1880., tanulmányaira és misszióba indulására ld. *Catalogus Personarum, et Officiorum Provinciae Austriae Societatis Jesu* [a továbbiakban: *CPOPA SJ*] (1740) 23., (1750) 48.

24 Gyöngyösi születésű (Lukács i.h.), Nagyszombatban lépett be a rendbe 1739-ben, és Trencsénben volt két évig novícius (*CPOPA SJ* (1740) 23., (1741) 23.), utána missziós útjáig folyamatosan a nagyszombati akadémián volt. Nem látok pozitív lehetőséget, hogy kitől és miért tanult volna rovásírást akár Gyöngyösön, akár Trencsénben.

25 CMASE 620.: *Si caracteres ignoras, Vargyasium, Belium, vel Otrokocsium consule*. Ha nem ismered a betűt, nézz utána Vargyasnál, Bélnél vagy Otrókocsinál.

26 Az utóbbiakat ld. Bél 1718. Tab. I.

27 Vö. Thelegdi 2025, 171.

28 CMASE 616.

29 Szinnyei XIV 918–919.

30 *CPOPA SJ* (1745) 25–26., (1746) 25–26., (1747) 25–26., (1748) 26.

tethette meg vele az ábécét. Ha viszont azt keressük, Vargyas maga hol tanulhatta a rovásírást, arra nincs jó válasz: a kapuvári születésű Vargyas Kőszegen lépett a rendbe, Bécsben volt novícius, Grazban tanult, a nagyszombati akadémia előtt egyedül a pozsonyi kollégiumban töltött négy évet, szintén mint alsóiskolai tanító.³¹ Pozsony előtt teljesen esélytelen, hogy megismerhette volna, de Pozsonyban ez lehetséges volt gyakorlatilag éppen valamilyen formában Bél Mátyás által, vagy pedig Zakarjáshoz hasonlóan és ugyanabban az időben Nagyszombatban.

Ha tehát Pozsonyban tanulta, akkor Zakarjás tőle ugyanazokat a betűformákat tanulta volna, mint Bélről, és továbbra is rejtély, honnan származnak saját betűalakjai. Ha pedig Nagyszombatban, akkor ketten együtt tanulták valaki ismeretlentől. Az utóbbira van esély, csak ez számunkra kedvezőtlen, mivel kérdéseink jó részére nem adja meg a választ; de éppen úgy arra is van esély, hogy ezúttal a névazonosság csak véletlen, Zakarjás egy régebbi, ismeretlen Vargyas³² művére gondol, amelyből ő tanult, ugyanis a) ez esetben a betűalakok magyarázhatók, b) Vargyast kommentár nélkül, Béllel és Otrokocsival egy sorban említi, mintha ismertebb, alighanem publikált opusról volna szó, amely nem szorul magyarázatra.

A rovásírást tehát Timon Sámuel is, Pray is aligha jezsuita hagyományból ismerték, hanem éppen a korábbi félszázad nyugat-magyarországi kutatói, Otrokocsi és Bél alapján. Timon ebből egyetlen helyen említ valamit, és az alapvetően tagadó: *A székeleyknél fellelt szkíta betűkről sokat olvastam, sokat hallottam, de gyanúsak voltak számomra azért, mert senki nem vette számba, nem magyarázta meg, mit jelöltek, mit fejeztek ki ezekkel. Bizonyosan még mindig nem mondhatunk róluk semmit, és nem tudom, valaha napfényre kerül-e közülük bármi. Új jeleket kitalálni még ebben a században is bárki képes lehet.*³³

Tehát: 1) vindikálja, hogy alaposan ismeri az irodalmat. Pontosan nem tudjuk, mit jelent; a kézenfekvő Bél és Otrokocsi bizonyára ismerte. 2) Ez, a későbbi közhiedelemmel ellentétben nem mereven elutasító álláspont, csupán várakozó: tudományosan nem állítható semmi, mert nincs anyag! Ezt egy 1734-es levélben írta le, s ha nem olvasta az alig három éve megjelent Kunicst és nem zárándokolt el a helyszínre, akkor a keletkezéskor feltétlenül pontos volt az állítása. Amikor – jóval Timon halála után – a levelet publikálták, persze már ott volt Desericzky közlése. Az pedig, hogy határozott tagadó érvnek vették a mondatot, már az utókor problémája... Viszont nagy, szkeptikus és a kor módszertanába jól illő új ötlete, hogy felveti a hamisítás gyanúját: ebben természetesen igaza van. Vannak is hamisítványok – de nem az egész anyag az.

31 Lukács 1987–88, III 1762., CPOPA SJ (1741) 19., (1742) 19., (1744) 20.

32 Ez esetben persze ő nem volt jezsuita (Lukács 1987–88, III 1762. nem ismer névrokont a rendtörténetben).

33 Timon 1754, additamentum 2.: *De litteris Scythicis, apud Siculos repertis, multa legi, multa audivi, sed suspectae mihi fuerunt idcirco, quia quid illis notatum, quid expressum fuerit, nemo recensuit, nemo explicuit. Nihil certe adhuc ex illis dicimus & nescio an unquam quisquam ex illis in lucem prolaturum sit. Novas notas fingere etiam in hoc seculo quisque potest.*

Összesen ennyi általunk ismert előzmény után jött Pray György, aki előbb-utóbb kényszerűen szembesült a kérdéssel, hiszen tudjuk, mekkora a súlya az életmű első felében a hun-történetnek, és a magyar/székely rovásírást a 18. sz.-ban egyértelműen hun-szkíta írásnak tekintették. Az *Annales veteres Hunnorum*ban azonban – nagyon meglepő módon – nem tér ki rá; egyetlen megjegyzéséből derül ki, hogy a hunoknak nem tulajdonított írást, mármint az *ázsiai* hunoknak.³⁴ Az is érdekes, hogy a későbbi irodalomban ezt mindmáig egyedül Révai Miklós vette észre és idézte...³⁵

Pray Desericzkyt ismerte, használta, így a friss kutatási eredményekkel is tisztában volt, nem csak Bél Mátyással. Akkor kényszerült rá, hogy ezzel foglalkozzék, amikor Cetto Benedek kezdett vele vitába, aki – piarista lévén – Desericzkyt láthatólag a század nagy magyar történészének érezte, és még mérsékelt bírálata is helyenként kifejezetten személyeskedő stílusban válaszolt Praynak.³⁶ Sajnos tehát, amikor Pray György rákényszerül kifejezteni nézeteit a rovásról³⁷ – hiszen Desericzky művének legalapvetőbb újdonsága mégis a rovásfelirat –, itt már a személyes érintettség is belejátszik a vitába. És Cetto nem csak őt bírálja, hanem Timon nézeteit is látványosan vitatja,³⁸ tehát akár akarata ellenére is egy táborba sorolódott a „rovástagadó” rendtárssal.

Arról fogalmunk sincs, Pray Kunics kötetét használta-e munkájához – elvi lehetősége megvolt rá –, de Desericzky és az őt értelmező Cetto írásai alapján nem lehet még feltételesen sem azonosítani a „szentmihályi” és „szentmiklósi” adatot, ellenkezőleg: Desericzky és Kunics írásai mintegy egymást hiteltelenítik. Desericzky leírása alapos, az erdélyi Kunics helyismerete viszont biztosan jobb, mint akár az övé, akár magáé Prayé. Ha Pray György ismerte Kunics művét, az alighanem arra lehetett érv a szemében, hogy ne higgyen Desericzkynek.

1768-ban megjelent *Epistola responsoriájában* a következő konklúzióra jut: a székelyeknél lelt írás (a pusztá létét tehát nem tagadja – az egyenlő lenne azzal, hogy nyíltan hamisítással vádolja Desericzkyt) nem hun, hanem gót eredetű: a 17–18. században nemzetközileg is egyre ismertebbé váló „gót” rúnairás karaktereivel összefüggés mutatkozik, a Strahlenberg-féle „szkíta-mongol” írás (tehát a szibériai, türk rovás) karaktereivel nem.³⁹ Ma nehéz megérteni ezt a sakkvakságot, hiszen a valóság éppen fordítva van. Desericzky történész műve egészében persze jóval Prayé alatti színvonalú, annak a Cetto-féle apológiája nagyjából reménytelen vállalkozás volt, de egyetlen pontban egy reménytelen apoló-

34 Pray 1761, 10.: *Scribendi arte, ceterisque etsi destituti essent, fide tamen antestabant omnibus*. Noha nélkülözték az írás művészetét és egyebeket, hitben mégis mindenkit megelőztek.

35 Révai 1912, 61.

36 Cetto 1768, 58.

37 Pray 1768, 143.

38 Cetto 1768, 40.: *Quae enim haec argu<men>tatio: nemo expediuit, ergo non sunt litterae SCYTHICAE. Item: hac aetate fingere quisque novas notas potest, ergo illae notae eo seculo effictae sunt. Adi doctiss. Belium*. Mert micsoda érvelés ez: senki nem magyarázta meg, tehát nincsenek is szkíta betűk. Továbbá: e korban is bárki kitalálhat új jeleket, tehát ezeket a jeleket ebben a században találták ki. Nézd meg az igen tanult Bélnél!

39 Pray 1768, 143.

gia is lehet találó... Azt mindenképp látni kell, hogy a 16–17. századi magyar és nyugati rovásirodalmat Desericzky és Pray körülbelül egyformán jól ismerik.⁴⁰ Pray azonban az akkor modern, 18. század közepi nyugati irodalmat is használja (Desericzkyt a legtöbb kérdésben Deguignes alapján teszi helyre⁴¹). Az elutasító álláspont oka tehát részben akár egyfajta modernizmus is lehet, a kortárs mainstream tisztelete és eleve feltevése, hogy a Magyarországon elásott szegény piarista nézetei is elmaradtak. És aligha bele nem játszik a döntésébe az apologetikus indulat, és a kegyesrendiek vehemenciája is a rovás ősiségének bizonygatásában: amivel szemben a jezsuiták feltűnő hallgatása állt. Tehát egy kicsit, aligha tudatosan, még a rendek vetélkedése is a szegény rovásírást sújtotta. (Azt ez nem magyarázza meg, hogy ha már ismeri Strahlenberget, miért nem látja meg az egyezést, ami a teljesen amatőr Bardócz Pálnak az 1750-es években Erdélyben feltűnt.⁴²) Később is lényegében ugyanezt a téves álláspontot elismétli a *Dissertationes*ben, de már csak egy lábjegyzetté sűrítve.⁴³

Az azonban világos, hogy bár Pray nem írt többet a témáról, az mégiscsak foglalkoztatta, mert jóval későbbi időből is ismertek jegyzetei (pontos évszámot nem tudunk). Ezeknek a feltárása szintén Vásáry–Sándor–Benkő érdeme.⁴⁴ Az újabb (persze már akkor nem friss) irodalom, amelyhez hozzájutott, Johann Gottfried Oertel kötete,⁴⁵ amelyet egészében nem értékelt pozitívan (*opus conscriptum est invita Minerva*). Igaza van annyiban, hogy e kötetből nem tudhatott meg többet, amit már eddig ne tudott volna; de itt már egy egész hagyományláncot ír le: Oertel mellett Komáromi Csipkést, az ő idézésében Tsétsit, Müllert, és természetesen az eddig is használt Bél és Szamosközyt.⁴⁶ És ezek nagy többségben protestáns tudósok. Vajon miért készítette ezeket a jegyzeteket? Konklúziót ugyanis nem von le. Azt semmiképp sem látjuk belőlük, hogy döntően megváltoztatta volna korábbi nézetét.

A magyar történettudomány elmaradt, soha meg nem valósított gyöngyei közt kell számontartanunk az idős Pray György szintézisét a székely rovásírásról, immár az elérhető irodalom szinte teljességének ismeretében, ugyanabból a korból, amikor a kegyesrendieknél

40 Egy rövid forráslista: Szamosközy, Maghinus, Otrókoci, Bél, Toppeltinus, Timon.

41 Pray 1768, 112., 230–234.

42 Bardócz ms. [339], [355], in CMASE 741., 747.

43 Pray 1775, 61. t) jegyzet.

44 CMASE 636–638.

45 Oertel 1746.

46 Pray ms.: *Probat aute(m) autoritate*

- 1° Georgj Csipkes Komarini Debreczinensis Doctoris, ...
- 2° *autoritate Ioan. Tsetsi. Sáros-Patakiensis Professoris, qui in Observa(t)i onib(us) Ortographicis Grammat(icis) de recta Hungarice scribendi ratione ... habere dicitur sequentia. ...*
- 3° *Adfert Andrean Müllerum, qui in Alphabeticis ac notis diversaru(m) linguaru(m) <dicit> inquit Szekelicum alphabetum Vienna ad me misit Franciscus Sakius Hungarus, ...*
- 4° *Citat Bély Exercitationem de Vetere litteratura Hunno-Scytica*
- 5° *Turoczium in praefatione Chronici de Siculis.*

6° *Denique <Sam> Stephan. Zamoscium in Analectis Daciae. Cap. III*

Hájos István egészen tényszerű kéziratos monográfiát alkot, és amikor Cornides Dániel igyekszik minden kéziratot összegyűjteni. Annyit mindenképp állíthatunk: a mélyben nyilvánvalóan foglalkoztatta a kérdés, de alighanem még mindig nem érezte úgy, hogy elég anyaghoz jutott. Inkább sejtésszerűen talán úgy foglalnám össze: a jezsuita „rovásszkepticizmus” így, határozott formában nem létező álláspont, pontosabban időhöz, helyhez és alkalomhoz kötött jelenség – a piaristák határozott, folyamatos és néha agresszív igényléséhez viszonyítva értelmezhető, részben mint visszahatás, részben mint óvatos némaság a „modern” tudományos módszerekkel és apparátussal hitelesen fel nem tárhatónak érzett témával szemben.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Bél 1718.** Matthias Belius [Bél Mátyás]: *De vetere litteratura Hunno-Scythica exercitatio*. Monath, Lipsiae, 1718.
- Boga 1914.** Boga Alajos: *Székelyföld történetirója a XVII. században*. (Lakatos István). Szent Bonaventura, Kolozsvár, 1914.
- Cetto 1768.** Benedictus Cetto: *Josephi Innocentii Desericii Hungari Nitriensis et Georgii Pray SJ sacerdotis Dissertationes ita collectae ut argumenta argumentis excipiantur* I. Colocae, 1768.
- CMASE.** Benkő Elek – Sándor Klára – Vásáry István: *A székely írás emlékei. Corpus Monumentorum Alphabeto Siculico Exaratorum*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2021.
- Desericzky 1753.** Innocentius Desericus [Desericzky Ince]: *De initiis ac majoribus Hungarorum liber* III. Landerer, Budae, 1753.
- Fehér 2022.** Fehér Bence: XVIII. századi tudományos érvelések a rovásírásról. In Fehér Bence – Tóth Anna Judit (szerk.): *Barokk történetírók Magyarországon, Magyarországról*. MKI, Budapest, 2022. 47–67. DOI: 10.53644/MKI.BTMM.2022.47
- Hájos ms. 1780.** Stph. Gasp. Hájos: *Monumentum Literarium Hunno-Scythicum*. 1780. Ms. MTA KIK M. Nyelvtud. 2-r 3. Online: <http://real-ms.mtak.hu/215>. Kiadás: CMASE 771–812.
- KMRE.** Fehér Bence: *A Kárpát-medencei rovásírásos emlékek gyűjteménye* I–II. MKI, Budapest, 2020–2024.
- Komáromi 1655.** Georgius Csipkés Comarinus: *Hungaria Illustrata*. Officina Joannis a Waesberge, Ultrajecti, 1655.
- Lukács 1987–88.** Ladislaus Lukács: *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551–1773)* I–III. Romae, Institutum Historicum S. I., 1987–1988.
- Németh 1962.** Németh Gyula: A csíkszentmihályi felirat. *Kőrösi Csoma Archivum* 2. (1932) 434–436.

- Otrokocsi 1693.** Franciscus Fóris Otrokocsi: *Origines Hungaricae*. I–II. Franequerae, 1693.
- Papp 2023.** Papp Gábor: Adalékok a bolognai (Marsigli-féle) rovásemlék gyűjtési helyének kérdéséhez. In Fehér Bence (szerk.): *Ősi írásaink III.* MKI, Budapest, 2023. 61–90.
- Pray 1761.** Georgius Pray: *Annales veteres Hunnorum, Avarorum et Hungarorum*. Krüchten, Vindobonae, 1761.
- Pray 1768.** Georgius Pray: *Epistola responsoria ad partem primam dissertationum Benedicti Cettonis*. Typis Collegi Academici, Tyrnaviae, 1768.
- Pray 1775.** Georgius Pray: *Dissertationes historico-criticae in Annales veteres Hunnorum, Avarorum et Hungarorum*. Bernardus, Vindobonae, 1775.
- Révai 1806.** Ioannes Nicolaus Révai: *Elaboratior grammatica Hungarica*. Trattner, Pest, 1806.
- Révai 1912.** Révai Miklós: *A' magyar deákság I. A' magyar deáki történet*. Ed. Rubinyi Mózes. (RMK 29.) MTA, Budapest, 1912.
- Sebestyén 1915.** Sebestyén Gyula: *A magyar rovásírás hiteles emlékei*. MTA, Budapest, 1915.
- Szinnyei.** Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. Hornyánszky, Budapest, 1891–1914.
- Thelegdi 2025.** Thelegdi János: *A hunok régi nyelvének alapjai – Rudimenta priscae Hunnorum linguae*. Ed. Fehér Bence. Attraktor, Máriabesnyő, 2025.
- Timon 1754.** Samuel Timon SJ: *Imago novae Hungariae*. Trattner, Viennae, 1754².
- Tubay 2015.** Tubay Tiziano: *A székelly írás kutatásának története*. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2015.
- Vásáry 1974.** Vásáry István: A magyar rovásírás. A kutatás története és helyzete. *Keletkutatás*, (1974) 159–171.

ABSTRACT

György Pray and ‘Runiform Scepticism’ in the Jesuit Order

The Jesuit order did not play a prominent role in the 18th-century-researches on the runiform script, which became popular after the publication of Matthias Bél’s monograph. The data written in Ferenc Kunics’ *Dacica Siculia brevi compendio exhibita* are difficult to interpret. Sámuel Timon was not aware of existing data in 1734, therefore he was sceptical. An example of actual runiform writing practice is the oeuvre of János Zakarjás, but we don’t know where he acquired his knowledge. His practice was not based exclusively on the alphabet of Matthias Bél; maybe he learned it from István Vargyas, his fellow Jesuit, or they learned it together, from an unknown person. György Pray surveyed the available information about the runiform script, when he criticised the researches of the Piarist Ince Desericzky, but Pray was extremely sceptical. The Jesuits were not motivated to promote further researches because of the rivalry of the two orders and because the available data were scarce and contradictory.

KEY WORDS : runiform script, Jesuits, Piarists, research history